

QUADERN DE TEATRE
FRANCESC MASSIP

El teatre del foc

Tal dia com avui, molts pobles mediterranis celebren la diada de Sant Antoni amb actes espectaculars en què el foc és protagonista. La marcada presència de l'element igni és ja un indicatiu que la festivitat hagiogràfica en solapa una de més antiga que, com els focs de Sant Joan, s'associa als períodes solsticials amb la voluntat d'afavorir amb la celebració la continuïtat dels cicles solars i, doncs, de la vida, en una mena de ritus propiciatori de la fecunditat de bestiar i conreus. Els foguerons cremen durant tota la nit a les poblacions mallorquines d'Es Pla mentre la gent s'aplega al seu entorn a cantar glosses picants al so de la seva ximbomba i uns diablots emmascarats salten el foc com per referendar la dita segons la qual el sol, d'ençà la Nit de Nadal, va creixent primer un pas de pardal, per Cap d'Any (Ninou) un de bou i ja per Sant Antoni una passa de dimoni.

Als ports de Morella i la Franja de Ponent els dimoniats reben el nom de botargues, paraula que sembla procedir de l'àrab *butarih* i del copte *pitarijon*, vinculada al grec *tarijos* que valia per saladura (de carn o de peix) i que encara és vigent a Sardenya per designar un salaó d'ous de mújol (*bottarga*). La nomenclatura aplicada als protagonistes d'aquestes festes hivernals prové dels vestits que porten: una granota d'una sola peça de color blanc sobre la qual es pinten esquemàticament galàpets, serps i altres rèptils, en color negre, verd i vermell, gairebé com un siurell mallorquí. Participen en les representacions de Sant Antoni tot mortificant l'heroi de la diada amb el concurs de la Filoseta, Filandrona o Tentaoreta, és a dir, el súcube o dimoni en aspecte de seductora dona. La més cèlebre de les santantonades és la del Forcall, on els botargues recorren els carrers de la població custodiant els sants ermitans (Antoni i Pau) i fustigant-los amb una mena de fuets o deixuplines; van de casa en casa, assaltant balcones i finestres i devorant el menjar i beure que els tenen preparat. A la fi retornen a la plaça, on calen foc a la barraca dels sants, una altíssima construcció vegetal que crema mentre la gent passa pel seu interior, aspecte que ha estat interpretat com una acció de purificació ritual. Quan, ja a la matinada, la foguera ha esdevingut brasal, actuant i espectadors torren carn al caliu.

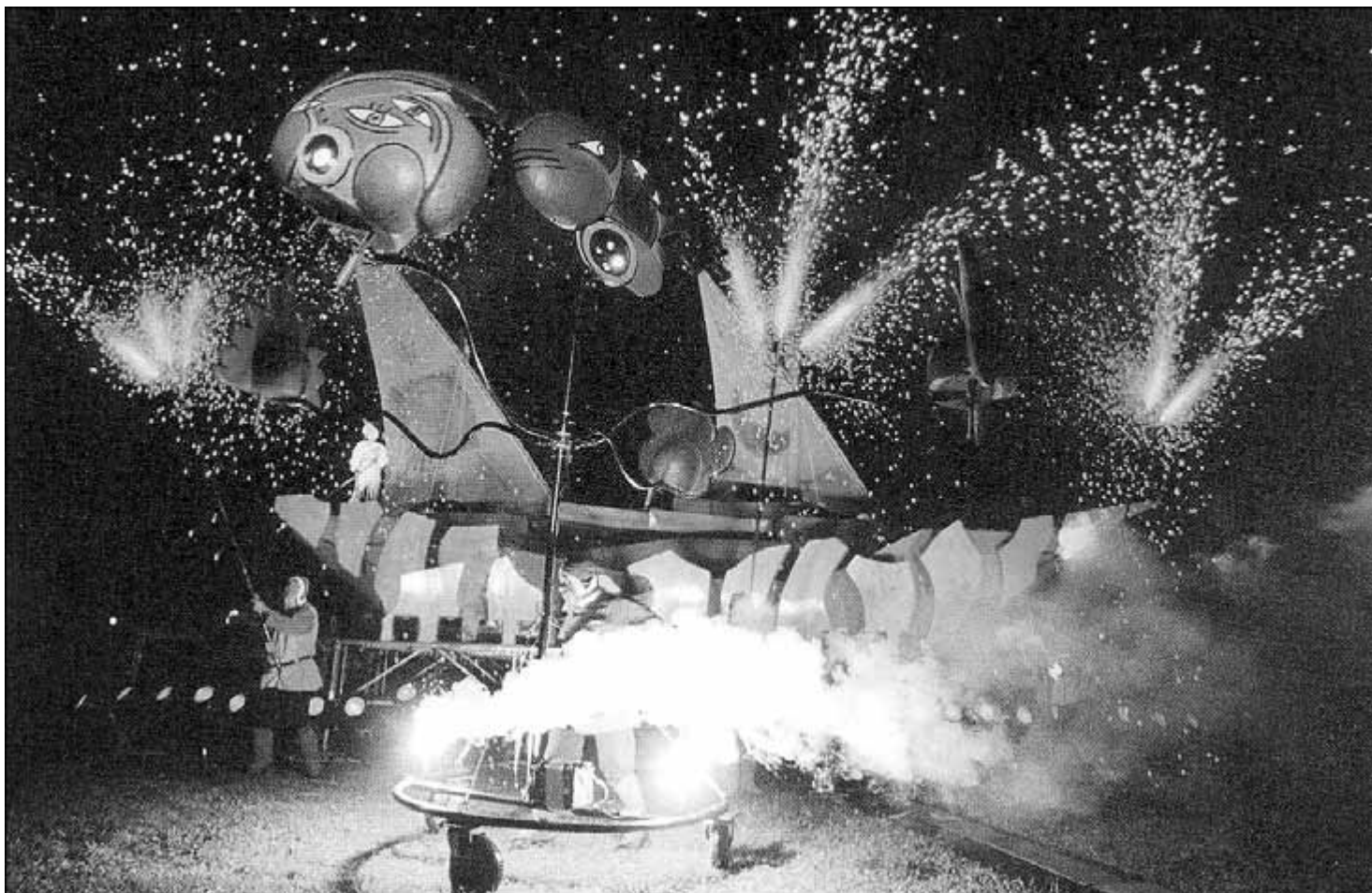
XARXA TEATRE

El 1983 un grup valencià de la vall d'Uixó, esperonats per l'activista teatral Toni Cots, va girar la seva mirada creativa cap al teatre de carrer, en la línia del que estava fent Comediants, però investigant tradicions populars auctòctones tan potents com les Santantonades del Forcall, Todolella o La Mata de Morella, la Nit de l'Albà d'Elx i totes aquelles festivitats valencianes que inclouen foc: cordaes, falles, moros i cristians, Corpus, etc. Així naixia Xarxa Teatre, el grup de carrer més emblemàtic del País Valencià, que acaba de celebrar els seus vint anys d'activitat amb l'edició del llibre *Teatro de Calle. Veinte años aprendiendo*, obra de Mireia Marqués, Leandre Ll. Escamilla i Manuel V.

Vilanova, els dirigents de la formació. Un llibre on es reivindica l'especificitat creativa de l'espectacle de carrer, així com el dret a ser considerats justament en el conjunt de la producció dramàtica del país. Així, els autors ho aprofiten per passar comptes amb l'administració (particularment l'INAEM i la SGAE), que no atén a les necessitats específiques d'aquesta modalitat teatral i les sotmet a constants greuges comparatius tant en la contractació com en la consideració artística i en la política de subvencions.

D'altra banda, és de tots coneguda la rigidesa amb què l'acadèmia ha tractat el fèrtil territori de la teatralitat urbana i de la festivitat rural i en general tota aquella activitat espectacular que no té a la base el text com a punt de partida principal. Un tractament amb tuf de menyspreu que és indicatiu de la incapacitat d'analitzar sense prejudicis uns fenòmens culturals

trepidant, la música i la ballaruca festiva, de manera que l'èxit fulminant del muntatge els va obrir el camí internacional a través del Festival FITEI de Porto (1988). *El foc del mar* (1990) va ser un encàrrec del Festival des Arts de Rue de Morlaix, amb la petició explícita de fer una obra genuïnament valenciana. El punt de partença va ser les Falles, bé que els ninots de la cremà s'inspiraven directament en la plàstica de Miró amb al·lusions a l'espectacle *Mori el Merma* (1978) que l'artista va fer amb el Teatre de la Claca de Joan Baixas i Teresa Calafell. L'èxit de l'espectacle va comportar al grup un altre encàrrec d'envergadura: la inauguració del túnel del canal de la Mànega, que es va concretar en *Veles e vents* (1994). Un espectacle que, partint del cèlebre vers d'Ausiàs March, presentava la degradació ecològica de la Mediterrània a través de la transformació d'un vaixell gegantí, que de les idíl·liques veles medievals

'Veles e vents' (1994), espectacle que partint del cèlebre vers d'Ausiàs March presentava la degradació ecològica de la Mediterrània

▼ **Xarxa Teatre celebra els seus 20 anys com a grup emblemàtic del teatre de carrer al País Valencià**

La festa popular mediterrània sempre ha utilitzat el foc com a element simbòlic de poderós contingut espectacular

produïts al marge de la cultura oficial als quals no es pot aplicar els paràmetres preestablerts. Per això, per la seva projecció i enorme capacitat de convocatòria, l'espectacle de carrer no ha tingut el reconeixement institucional que mereixia i ha hagut de desenvolupar-se en un pols continuat contra les circumstàncies.

LA CREATIVITAT AL CARRER

Els components de Xarxa Teatre es proclamen creadors escènics en l'espai urbà, amb una problemàtica singular de què ja parlàvem en un Quadern dedicat a les Arts del Carrer (AVUI, 8.11.2004). Aporten la seva experiència al llarg de més de dues dècades de treball, amb realitzacions ambicioses que han tingut un ressò més enllà de les nostres fronteres. *Nit màgica* (1986) va prendre peu en la tradició pirotècnica valenciana de mascletaes i carretillades, on la pluja d'espurnes i la penetrant olor de pólvora feia partícip de l'espectacle un públic entusiàstic captivat per la coeteria, el ritme

evocadores d'una mar portadora de vida, esdevenia monstruós petrolier que empastifa les aigües de mort, on els mariners es convertien en éssers mutants postindustrials que adquirien la fesomia de viscosos tubs. El muntatge ratificava el mètode de treball que propugnava els seus directores consistent a aprofitar la creativitat espontània dels actors durant el procés d'assaig, regatejant-los el contingut de l'espectacle: el preconeixement de l'argument podria condicionar les innates capacitats creatives dels intèrprets. La continuada metamorfosi de l'escenografia a ritme d'una música que descriu i subratlla la plàstica escènica, tot plegat esquitxat d'una pirotècnica espectacular i una il·luminació expressiva, feien de *Veles e vents* una obra d'impacte.

Entre les últimes produccions destaca *La memòria i el mar* (2003), realitzat conjuntament amb els Plàstics Volants i el Groupe F, que, a bord del vaixell de guerra *Constanta*, es va representar en tretze països de la Mediterrània. Xarxa Teatre va optar des dels començaments per un format d'espectacle que pogués arribar a tothom, d'acord amb la diversitat de públic que convoca el carrer i l'esperit festiu i de fruïció col·lectiva que respira l'espectador en l'espai obert. Un espai canviant que requereix adaptar els muntatges a les distintes poblacions on es programen i sempre amb l'objectiu de convertir els espais públics en espais de trobada i comunicació, en plaça oberta a la participació i la convivència ciutadana.